

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

The Most Important Examples of Crimes against Cultural and Historical Heritage in Iran's Criminal Policy

Mojtaba Rezaei Rad ¹, Zahra Tajari Moazeni*², Ali Akabar Esmaili³

1. Ph.D Student, Department of Criminal Law and Criminology, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Law, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran. (Corresponding Author)
3. Assistant Professor, Department of Law, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 641-649

Corresponding Author's Info

ORCID: 0009-0009-0225-5684

TELL: +981732153000

Email: moazen509@gmail.com

Article history:

Received: 19 May 2022

Revised: 10 Aug 2022

Accepted: 21 Oct 2022

Published online: 20 Feb 2023

Keywords:

Crimes against Cultural Heritage, Iran's Criminal Policy, Crimes without Victims, Public Benefit and Wealth.

ABSTRACT

Crimes against cultural heritage are one of the types of crimes without a victim, although it does not have a specific victim but it makes the whole society victim; therefore, in all societies, this category of crimes has received the attention of criminal policymakers. These crimes are also known as crimes against public comfort in Iran's criminal policy; But considering the ancient civilization of Iran and the abundance of examples of cultural heritage, which in turn is considered a national wealth, it is necessary to examine the identified examples of this crime in Iran's criminal policy and study each and every one of these examples. Therefore, in order to investigate this issue with the descriptive-analytical method and library tools, this research has analyzed the criminal policy of Iran and after introducing the important examples of this crime, it has analyzed each of them. Finally, a logical conclusion based on the correct understanding of Iran's policy regarding the importance of crimes against cultural heritage has been made.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2023 The Authors.

How to Cite This Article: Rezaei Rad, M; Tajari Moazeni, Z & Esmaili, AA (2023). "The Most Important Examples of Crimes against Cultural and Historical Heritage in Iran's Criminal Policy". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 2(5): 641-649.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

دوره دوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۱

مهم‌ترین مصادیق جرایم علیه میراث فرهنگی و تاریخی در سیاست کیفری ایران

مجتبی رضایی‌راد^۱، زهرا تجری مؤذنی^{۲*}، علی‌اکبر اسمعیلی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

۲. استادیار، گروه حقوق، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. استادیار، گروه حقوق، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

چکیده

جرایم علیه میراث فرهنگی یکی از اواع جرایم بدون بزه‌دیده است که اگرچه بزه‌دیده مشخص و خاصی ندارد؛ اما کل جامعه را بزه‌دیده می‌سازد؛ لذا در تمامی جوامع، این دسته از جرایم، مورد توجه سیاست‌گذاران کیفری قرار گرفته است. این جرایم، به عنوان جرایم علیه آسایش عمومی در سیاست کیفری ایران نیز شناخته شده است؛ لیکن با عنایت به تمدن کهن کشور ایران و کثرت مصادیق میراث فرهنگی که به‌نوبه‌خود یک ثروت ملی قلمداد می‌شود، بررسی مصادیق شناسایی شده از این جرم در سیاست کیفری ایران و مطالعه تک‌تک این مصادیق ضروری است؛ لذا این پژوهش در جهت بررسی این موضوع با روش توصیفی-تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای، به واکاوی سیاست کیفری ایران پرداخته و پس از معرفی مصادیق مهم این جرم به بررسی یکایک آنها پرداخته است. نهایتاً، نتیجه‌گیری منطقی، مبنی بر درک صحیح سیاست کیفری ایران در خصوص اهمیت جرایم علیه میراث فرهنگی به عمل آمده است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۶۴۱-۶۴۹

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۵۶۸۴-۰۲۲۵-۰۰۰۹-۰۰۰۹

تلفن: +۹۸۱۷۳۲۱۵۳۰۰۰

ایمیل: moazen509@gmail.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۹

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۵/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

جرایم علیه میراث فرهنگی، سیاست

کیفری ایران، جرایم بدون بزه‌دیده،

منفعت و ثروت عمومی.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

میراث فرهنگی یک کشور، عبارت است از مجموعه‌ای از اموال و اشیاء اعم از: بنا، مجسمه، مقبره، اشیاء، ستون‌ها و... که از ادوار گذشته به یادگار مانده است. این اشیاء و آثار، روایت گر زندگی گذشتگان است و ارزش معنوی زیادی برای کشورها دارد. در واقع، ریشه تاریخی و فرهنگی تمدن‌ها را می‌توان از این اموال و اشیاء شناخت و نیز به بسیاری از فنون گذشتگان برای غلبه بر مسائل مختلف دست یافت. در واقع، میراث فرهنگی، یک میراث جمعی است که منافع آن متوجه همه افراد یک جامعه است؛ به همین دلیل، معمولاً زمانی که میراث فرهنگی مورد تجاوز و تعدی سواستفاده‌گران و سودجویان قرار می‌گیرد؛ پای بزه‌دیده خاصی در میان نیست؛ لیکن مانند سایر جرایم بدون بزه‌دیده، این نوع از جرایم نیز جامعه را به‌صورت کلی، بزه‌دیده می‌کنند و به منافع کل جامعه آسیب می‌رسانند؛ لذا از آنجا که این نوع از جرایم نیز به دلیل آنکه بزه‌دیده مشخص ندارند، کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند؛ این سؤال در ذهن ایجاد می‌شود که با عنایت به تمدن کهن ایران اسلامی و ارزش میراث فرهنگی در کشور ما، مهم‌ترین مصادیق جرایم علیه میراث فرهنگی در سیاست کیفری ایران کدام است؟ در جستجوی پاسخ به این سؤال، این پژوهش به بررسی و واکاوی سیاست کیفری کشورمان در این خصوص پرداخته تا بسنجد که چه مصادیقی از جرایم علیه میراث فرهنگی در بستر سیاست کیفری ما شناخته شده است.

در خصوص پیشینه تحقیق، باید گفت که در خصوص جرایم علیه میراث فرهنگی، پیش از این، پژوهش‌هایی در قالب مقاله صورت گرفته است؛ لیکن بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته، نگاه کلی به موضوع داشته و به‌طور تخصصی وارد موضوع نشده‌اند؛ لیکن جنبه نوآوری این پژوهش در شناسایی و بررسی تک‌تک مصادیق جرایم مذکور و معرفی مهم‌ترین آنها با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای است.

پس از بررسی صورت گرفته در سیاست کیفری که همان سیاست کیفر دهنده و مجازات‌گر در غالب قوانین جزایی است، این پژوهش، جرایم تخریب، سرقت، قاچاق و حفاری و

کاوش اموال تاریخی و فرهنگی را به عنوان مهم‌ترین مصادیق شناسایی شده جرایم علیه میراث فرهنگی در سیاست کیفری ایران شناخته و به دلیل لزوم بررسی دقیق هریک، به مطالعه هر کدام در بخش جداگانه‌ای پرداخته و نهایتاً از مباحث صورت گرفته به نتیجه‌گیری منطقی رسیده است.

۱- جرم تخریب اموال تاریخی و فرهنگی

یکی از مصادیق جرایم مرتبط با میراث فرهنگی که در سیاست کیفری کشور ما، مورد جرم‌انگاری قرار گرفته است؛ تخریب اموال تاریخی و فرهنگی است. در کشور ما، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، متولی حفظ و نگهداری از آثار مذکور است. اموال تاریخی و فرهنگی، آثاری هستند که از گذشتگان بر جای مانده‌اند و ارزش فرهنگی بالایی دارند. این اموال شامل بنا، مجسمه، مقبره، مسجد و... است؛ بعضی از این آثار، ارزش جهانی دارند و در لیست آثار ملی ایران ثبت شده‌اند. هرچند؛ جرم تخریب در هر نوعی می‌تواند ضررهای زیادی را با خود به همراه داشته باشد لیکن تخریب اموال تاریخی فرهنگی به‌گونه دیگری است و از بین بردن آثار ملی، در واقع نابود کردن ارزش‌ها و پیشینه ارزشمند تاریخی یک ملت است. این آثار متعلق به فرد خاصی نیستند؛ بلکه بیان‌کننده گذشته تاریخ یک ملت است (اصلائی، ۱۳۸۹: ۱۱۲). تخریب اموال تاریخی فرهنگی و سرقت اشیاء ارزشمند موجود در این مکان‌ها، هر دو جرم‌های جداگانه‌ای محسوب می‌شوند لذا مجازات‌های تعیین شده برای این دسته از مجرمان باید جنبه بازدارنده داشته باشد تا افراد دیگر دست به موارد اینچنین نزنند و در حفظ اموال تاریخی و فرهنگی سرزمینمان کوشا باشند. مجرمان سرقت اموال تاریخی و فرهنگی، علاوه بر برگرداندن اموال، باید حبس از یک سال تا پنج سال را نیز تحمل نمایند (باقری و آناهید، ۱۳۹۵: ۲۱۸).

۱-۱- بررسی ارکان جرم تخریب اموال تاریخی و فرهنگی

در تبیین عنصر مادی جرم مذکور باید گفت که همانطور که از عنوان مجرمانه جرم پیدا است؛ عمل مادی «تخریب» توسط شخص یا اشخاص حقیقی یا حقوقی باید صورت گیرد. تخریب؛ یعنی وارد آوردن صدمه عمدی که به موجب آن،

روز الی ۶ ماه به حبس محکوم خواهد شد و بر اساس نظر کارشناس میراث فرهنگی به میزان نصف قیمت اثر را به عنوان جریمه باید پرداخت نماید. برای درک دقیق و درست از مواد قانونی مطرح در قانون مجازات اسلامی در خصوص جرم تخریب اموال تاریخی فرهنگی باید مواد قانونی آن را به دقت مورد بررسی قرار داد و با دریافت مشاوره از وکلا و متخصصان این حوزه نکات و مطالب مهم را دریافت نمود و آن استفاده کرد (شکری، ۱۳۸۲: ۴۳).

در خصوص عنصر معنوی این جرم نیز با توجه به مقید بودن عنصر مادی آن، می‌توان نتیجه گرفت که هم قصد فعل و هم قصد نتیجه برای ثبوت ارتکاب جرم، لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

۱-۲- نحوه جرم‌انگاری شروع به جرم تخریب و تجاوز به

اموال فرهنگی و تاریخی در سیاست کیفری ایران

قانونگذار در ماده ۵۶۳ تجاوز به اراضی و اماکن تاریخی و مذهبی را که در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده باشد به شرط اعلام حدود و مشخصات این اماکن و نداشتن مالک خصوصی، جرم دانسته و حبس از شش ماه تا سه سال را برای مرتکب آن معین کرده است. در ماده ۵۵۸ قانون مجازات اسلامی تأکید می‌گردد تا قانونگذار جرم تخریب تمام یا قسمتی از اموال تاریخی، مذهبی یا فرهنگی چه به صورت تزئینات، ملحقات، تأسیسات و لوازم و حتی خطوط و نقوشی که جز اماکن محسوب می‌شود را مستوجب حبس از یک تا ده سال دانسته و جایگزین ماده ۵۵۸ گردانید (سیمبر و شمسی پور، ۱۳۹۳: ۷۲). از تفسیر این ماده می‌توان به شروع به جرم تخریب نیز اشاره کرد و همچنین این ماده شامل اموال منقول در اماکن تاریخی، فرهنگی و مذهبی نیز می‌شود. لازم است قانونگذار به صراحت در خصوص انجام اعمالی که می‌تواند در مجاورت آثار تاریخی، فرهنگی و یا مذهبی صورت گیرد که منجر به تخریب تمام یا قسمتی از این آثار که در فهرست آثار ملی ثبت شده است مستوجب مجازات حبس از شش ماه تا دو سال بداند و آن را جایگزین بند ۹ ماده ۱۲۷ از قانون مجازات اسلامی قرار دهد. همچنین انجام مرمت یا تعمیر یا تغییر و یا تجدید و توسعه ابنیه یا

مال متعلق به فرد دیگری دارای نقصان شده و یا از بین می‌رود. اما شرط تحقق این جرم، اثبات رساندن ضرر به مال است؛ یعنی این جرم، یک جرم مقید به نتیجه است و مطلق نیست؛ به همین دلیل، قانونگذار در قانون مجازات اسلامی در مقام کیفرانگاری برای این جرم، جبران خسارت برای تخریب این اموال را در کنار مجازات حبس در نظر می‌گیرد. در خصوص عنصر مادی این جرم نیز باید گفت که این موضوع در مواد ۵۵۸ الی ۵۶۹ قانون مذکور، پیش‌بینی شده است (تاجیک، ۱۳۹۶: ۵۶). ماده ۵۶۴ قانون مجازات اسلامی بیان می‌کند: هر کس دون اجازه سازمان میراث فرهنگی و بر خلاف ضوابط مصوب اعلام شده از سوی سازمان مذکور به مرمت یا تعمیر، تجدید و توسعه ابنیه یا تزئینات اماکن فرهنگی-تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی مبادرت نماید به مجازات حبس و پرداخت خسارت محکوم می‌گردد. اساساً عملکرد مالک نسبت به املاک خویش، تحت عنوان تجاوز واقع نمی‌شود و در مانحن فیه نیز همین قاعده جاری است. آنچه مد نظر قانونگذار بوده انجام اقدامات مالک را بر مبنای خصوصیت فرهنگی و تاریخی ملک در حد تخریب و تجاوز به میراث فرهنگی دانسته است به عنوان مثال حفر نهر آب با عمق زیاد که توانسته باشد به خصوصیت تاریخی ملک و تمدن مدفون در زیر آن خسارت وارد سازد.

ماده ۵۵۸ الی ۵۶۹ قانون مجازات اسلامی در مورد جرم تخریب اموال تاریخی نکاتی را بیان می‌کند و ابعاد و جوانب این جرم را به طور کامل مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. بررسی و مطالعه این مواد قانونی به روشنی بیان می‌کند که قانون‌گذار تا چه میزان به ارزش و اهمیت بناهای تاریخی و ابنیه ارزشمند ملی کشور توجه داشته و برای آن مجازات‌های شدیدی را تعیین نموده است (زیدی، ۱۳۹۰: ۱۴۹). حساسیت دولت و اداره میراث فرهنگی بر روی تمامی اموال، اشیاء و ابنیه‌ای که به ثبت ملی رسیده‌اند، زیاد است و مجازات‌های تعیین شده از آن جنبه بازدارنده دارد. یکی دیگر از مواد قانونی مطرح شده در بالا ماده ۵۶۶ قانون مجازات اسلامی است. در این قانون بیان می‌شود که چنانچه فردی از نمونه‌های آثار تاریخی، نمونه‌ای تقلبی بسازد و آن را حمل و نگهداری نموده و تصمیم بر فروش آن را داشته باشد، از ۹۱

باشند و نیز عنصر مرتکب که می‌تواند هر شخصی اعم از حقیقی و حقوقی باشد. ضمناً، قانونگذار در دسته‌بندی سرقت مستوجب تعزیر را به‌دلیل اهمیت اموال سرقتی از جایگاه فرهنگی و تاریخی و همچنین مکان سرقت که تحت نظارت و حفاظت دولتی است را در دسته سرقت‌های تعزیری مشدده قرار داده است. اما نکته حائز اهمیت در این است که سرقت از مأمورین در حین حمل و نقل اشیای فرهنگی و تاریخی و حتی ربایش آن توسط شخص دیگری پس از خارج شدن از اماکن ممنوعه در ذیل این ماده نمی‌گنجد. علاوه بر آن اشاره به آثار مذهبی در قانون به صراحت نشده حال آنکه یک اثر مذهبی به این دلیل که مذهب نیز بخشی از تاریخ و فرهنگ است نیاز به تأکید قانونگذار در این ماده دارد (غمناک، ۱۳۸۷: ۹۴). همچنین تأکید واژه دولت در معنای عمومی آن به کار گرفته شده است و منظور نهاد خاصی نمی‌باشد، همچنین تأکید قانونگذار بر دو واژه تحت حفاظت و تحت حمایت به عنوان تأکید ضرورتی ندارد و صرفاً بحث مالکیت دولت مطرح نیست؛ بلکه منفعت عمومی داشتن اموال مد نظر بوده است. از طرفی در دسته‌بندی سرقت‌ها باید به این نکته توجه داشت که ممکن است سرقت اموال فرهنگی و تاریخی از بخش خصوصی که تحت مالکیت اشخاص است! صورت گیرد؛ لذا در این فقره تأکید قانونگذار بر تفکیک سرقت مستوجب حد از سرقت تعزیری منطقی به نظر می‌رسد (فتاحی، ۱۳۹۸: ۱۸۳).

در خصوص رکن معنوی این جرم نیز باید گفت که قصد فعل و قصد نتیجه هر دو لازم است و مرتکب باید متوجه باشد که مالی که می‌دزدد از اموال تاریخی و فرهنگی است.

۲-۲- جرایم مرتبط با جرم سرقت اموال تاریخی و فرهنگی
علاوه بر جرم‌انگاری سرقت اموال تاریخی و فرهنگی، جرایم مرتبط با آن، مانند مخفی کردن یا خرید اموال مسروقه مذکور نیز به‌صورت جداگانه مورد توجه قرار گرفته است؛ بدین شکل که در بند دوم از ماده ۵۵۹ از قانون مجازات اسلامی قانونگذار برای مداخله کردن در اموال مسروق از میراث فرهنگی که با علم به مسروق بودن مورد استفاده قرار گیرد مجازات حبس از یک تا پنج سال در کنار استرداد اموال

تزیینات اماکن فرهنگی تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی نیز مستوجب جرم تخریب دانسته و مجازات حبس برای آن در نظر گرفته شود و جایگزین ماده ۵۶۴ گردد. از طرفی تغییر در نحوه استفاده از ابنیه، اماکن و محوطه‌های مذهبی، فرهنگی و تاریخی که در فهرست آثار ملی ثبت شده‌اند اگر کاربری بدون مجوز از سوی سازمان میراث فرهنگی و گردشگری در آن صورت گیرد علاوه بر رفع آثار تخلف و جبران خسارت مستوجب حبس از سه ماه تا یک سال تصریح گردد. اما نکته حائز اهمیت در این است که اگر ملک مورد نظر ملکی شخصی بوده و مالک نیز از ثبت ملک خویش در فهرست آثار ملی بی‌اطلاع بوده و امر بر دادگاه ثابت گردد از مجازات‌های مطروحه مقرر معاف می‌گردد (فتاحی، ۱۳۹۸: ۶۳).

۲- جرم سرقت اموال تاریخی و فرهنگی در سیاست کیفری ایران

یکی از اصلی‌ترین مصادیق جرایم علیه میراث فرهنگی و تاریخی کشورها، سرقت اموال تاریخی و فرهنگی است؛ لذا جرم‌انگاری و کیفرانگاری مدیرانه در این خصوص، یکی از وظایف اصلی سیاست کیفری هر کشوری است و خوشبختانه کشور ما نیز از این موضوع، مغفول نمانده است. در ادامه به بررسی این مصداق در سیاست کیفری ایران می‌پردازیم.

۲-۱- ارکان جرم سرقت اموال تاریخی و فرهنگی در سیاست کیفری ایران

در بررسی رکن قانونی جرم باید گفت که در تفسیر ماده ۵۵۹ از قانون مجازات اسلامی تأکید شده که اگر اشیا و یا حتی قطعات و یا مصالحی که در قالب آثار فرهنگی و تاریخی و مذهبی در اماکن تحت حفاظت دولت قرار دارند؛ به‌نحوی مورد سرقت قرار گیرد و مشمول مجازات حد نباشد؛ علاوه بر تحویل اموال مسروقه، به مجازات حبس از یک تا پنج سال محکومیت مشمول می‌گردد (غنی کله‌کو، ۱۳۹۰: ۵۲).

رکن مادی این جرم عبارت است: عنصر فعل که به نوبه خود در برگیرنده عمل سرقت است که معنای آن ربایش آگاهانه است و نیز عنصر موضوع که به موضوع جرم برمی‌گردد که دربرگیرنده اموالی است که خصیصه تاریخی و فرهنگی داشته

در نظر گرفته است. این مداخله از نگاه قانونگذار می‌تواند به صورت پنهان کردن مال یا خرید آن باشد. نکته قابل تأمل در تفسیر این بند سایر مصادیق مداخله در اموال به سرقت رفته از میراث فرهنگی در این ماده نگردیده به عنوان مثال جرم معامله کردن و یا قبول و تحصیل کردن این اموال از مصادیق جرم در ماده ۶۶۲ قانون مجازات اسلامی تدوین شده که مجازات کمتری را برای این جرایم در نظر گرفته است (کلانتری، ۱۳۹۸: ۶۳). قانونگذار مجازات حبس تعزیری از شش ماه تا سه سال و تا هفتاد و چهار ضربه شلاق را پیش‌بینی کرده است، باید خاطر نشان کرد در عمل نمی‌توان برای اعمال ارتكابی در مداخله اموال مسروق از میراث فرهنگی تفاوت قائل شد و این در حالی است که معامله کردن این‌گونه اموال باید از مجازات بیشتری برخوردار شود؛ چرا که این نوع ارتكاب جرم به نوعی حرفه مجرمانه تلقی می‌گردد. لازم می‌بود قانونگذار قائل به تفکیک در انواع مداخله در اموال مسروق میراث فرهنگی و تاریخی می‌گردید که اهمیت این نوع از جرایم را بهتر تفسیر می‌نمود (گلدوزیان، ۱۳۹۶: ۷۳).

۳- جرم قاچاق اموال تاریخی و فرهنگی در سیاست کیفری ایران

بهتر است در ابتدا به تعریف جرم قاچاق از نگاه قانونگذار بپردازیم و سپس به تفسیر تعابیر آن استناد کنیم. قاچاق به معنای پنهانی عبور دادن اموالی که ورود و خروجش از مرزهای کشور ممنوع بوده که یکی از مصادیق آن در زمینه اموال میراث فرهنگی و تاریخی است که در ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی بدان اشاره شده است. قانونگذار حتی خروج ناموفق این دسته از اموال را مشمول مجازات دانسته و در حکم قاچاق می‌داند و برای آن علاوه بر استرداد مال و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال حبس از یک تا سه سال را نیز در نظر گرفته است (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۵: ۲۳۸). اما آنچه نقطه عطف و توجه قانونگذار در اهمیت این جرم است توجه به اهمیت شروع جرم است که مجازات آن را حتی اگر جرم تام اتفاق نیفتد در حکم جرم تام در نظر گرفته است. البته باید خاطر نشان کرد تشخیص آنکه آیا این اموال در حکم میراث فرهنگی و تاریخی است بر عهده سازمان

میراث فرهنگی گذارده شده و از این حیث شاید صرفاً ارائه یک نظر کارشناسی در صدور رأی کیفری که می‌تواند عمل را در حد مجازات کیفری قاچاق اموال از میراث فرهنگی بداند قدری جای تأمل دارد. اگر به عبارات ماده ۵۶۱ دقت گردد، حمل و نگهداری را از اقدامات مؤثر برای قاچاق به طور حصر قلمداد نکرده بلکه از عبارت هر گونه اقدام استفاده گردیده که با عنایت به ماده ۴۵ از قانون مجازات محکومین به قاچاق به نظر می‌رسد در خصوص قاچاق اموال از میراث فرهنگی اعمال مقدماتی نه به مثابه شروع به جرم بلکه به عنوان جرم تام در نظر گرفته شده است لذا جاسازی و احراز هر عملی به قصد خروج این اموال در حکم جرم تام است (نقدی نژاد و نارویی، ۱۳۸۹: ۴۲)، بنابراین صرف خریدن اموال مسروق میراث فرهنگی جرم قاچاق محسوب نمی‌گردد. همچنین مرتکب باید اقداماتی را در راستای خارج کردن اموال انجام دهد تا بتوان آن را از مصادیق قاچاق دانست. آنچه قانونگذار در این روند به آن اهتمام ورزیده کاربرد اصل پیشگیری از وقوع جرم است که تهیه مقدمات برای خارج کردن اموال تاریخی را در شمول ماده ۵۶۱ نیاورده تا مرتکب را تشویق به برگرداندن اموال گرداند. در مقابل ورود اموال تاریخی و فرهنگی به کشور نیز با توجه به پیوستن به معاهدات بین المللی جرم‌انگاری شده است که در هر دو صورت رکن مادی و معنوی جرم که نشان از سوء نیت عام دارد مشهود است، همچنین سکوت در قاچاق اموال تاریخی و فرهنگی نیز در حکم معاونت قلمداد شده است. باید خاطر نشان کرد در رکن معنوی جرم قاچاق اموال تاریخی و فرهنگی اگر هدف از ضربه زدن به نظام و اخلال در اقتصاد کشور باشد آنگاه عمل ارتكابی در حکم محاربه است چرا که جنبه‌های تهدید علیه امنیت کشور و از مصادیق جرایم سیاسی نیز خواهد بود (نمکی، ۱۳۹۶: ۵۲).

۴- جرم حفاری و کاوش اموال تاریخی و فرهنگی در سیاست کیفری ایران

یکی دیگر از مصادیق جرایم علیه میراث فرهنگی در سیاست کیفری کشور ما، جرم حفاری و کاوش اموال تاریخی و فرهنگی است که علاوه بر جرم‌انگاری مطلق این عمل، فعل

و ترک فعل‌های مرتبط با آن نیز مورد جرم‌انگاری قرار گرفته که مورد بررسی واقع خواهد شد.

۴-۱- بررسی ارکان جرم حفاری و کاوش اموال تاریخی و فرهنگی

ابتدا باید جرم حفاری از منظر قانونگذار تعریف شود. این جرم عبارت است از کندن زمین برای تحصیل اشیای تاریخی و جرم کاوش نیز عبارت است از تفتیش و جستجوی اماکنی که امکان پیدا شدن اشیاء تاریخی در آن محتمل است. در تفاوت بین این دو نوع جرم باید بیان داشت که حفاری، اصولاً توأم با کاوش است؛ اما کاوش همراه با حفاری نیست. البته باید خاطر نشان کرد که چون کاوش به تنهایی جرم تلقی شده است و حفاری نیز جرم‌انگاری شده اما از مصادیق تعدد جرم نیست لذا در این صورت حفاری و جرم مجموعه جرم تلقی می‌شده و برای آن مجازاتی مستقل در نظر گرفته می‌شده است، بنابراین برای تحقق این جرم، لازم است حفاری به قصد دستیابی به اشیای تاریخی باشد؛ یعنی اگر شخصی، حفاری به قصد به‌دست آوردن آب انجام دهد از شمول این جرم خارج می‌شود (نوروزی، ۱۳۹۵: ۳۷). در ضمن قانون حفظ آثار ملی مصوب ۱۳۰۹ در ماده ۱۱ بیان داشته هرگونه حفاری و کاوش به قصد دستیابی به اشیای تاریخی مطلقاً ممنوع بوده؛ زیرا حق انحصاری حفاری برای عموم و دولت به نمایندگی از عموم ذی‌حق معرفی شده است. تصریح قانونگذار به جرم‌انگاری در حفاری و کاوش به قصد احصای اموال تاریخی و فرهنگی جرم محسوب شده و مرتکب آن به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم و اشیای مکشوفه نیز ضبط و در اختیار سازمان میراث فرهنگی کشور قرار می‌گیرد و آلات و ادوات حفاری و کاوش نیز به نفع دولت ضبط می‌گردد و اگر حفاری و کاوش در محوطه‌های تاریخی که در فهرست آثار میراث ملی صورت گرفته باشد مرتکب به حداکثر مجازات مقرر در ماده محکوم می‌گردد (وند و فرجی، ۱۳۹۴: ۹۵).

حفاری و کاوش در هر محلی ممنوع و جرم تلقی شده است، این بدان معنا است که نه‌تنها حفاری و کاوش در اماکن ثبت شده در فهرست آثار ملی و اماکن تحت نظارت سازمان

میراث فرهنگی جرم تلقی می‌گردد؛ بلکه حفاری در هر محلی جرم می‌باشد، زیرا به‌جهت اطلاق کلمه مذهبی نیز حفاری در هر مکان مذهبی بدون (قید اسلامی) از موجبات تشدید مجازات و محکومیت مرتکب به حداکثر مجازات است. در مواد ۱۲ و ۱۳ قانون حفظ آثار ملی اعطای مجوز حفاری به اشخاص داده شده که در این صورت این نوع حفاری از شمول مجازات خارج شده است. باید خاطر نشان تأکید در جرم‌انگاری شورت گرفته در حفاری و کاوش رکن معنوی و دارا بودن سوء نیت نیز حائز اهمیت است و همچنین عمل حفاری در اماکن متبرکه و اماکن ثبت شده در فهرست آثار ملی سبب تشدید در مجازات و محکومیت مرتکب به حداکثر مجازات تصریح شده در قانون است (باقری و آناهید، ۱۳۹۵: ۶۴).

۴-۲- جرایم مرتبط با جرم کاوش و حفاری اموال تاریخی و فرهنگی

برای اینکه سو استفاده از اشیای تاریخی و فرهنگی حاصل از حفاری به نتیجه کسب منفعت برای شخص یا اشخاصی برسد، اصولاً باید مراحلی مثل خرید و فروش یا مخفی کردن را طی کند؛ لذا قانون گذار برای پیشگیری از ارتکاب این جرم، خرید و فروش و نیز عدم تحویل و نگهداری غیرمجاز این اموال را نیز مورد توجه قرار داده است.

۴-۲-۱- جرم خرید و فروش اموال تاریخی و فرهنگی حاصل از حفاری

در تبصره ۲ از ماده ۵۶۲ از قانون مجازات اسلامی قانونگذار خرید و فروش اموال تاریخی و فرهنگی حاصله از حفاری غیر مجاز را ممنوع دانسته است و خریدار و فروشنده هر دو را علاوه بر ضبط اموال به حبس از شش ماه تا سه سال محکوم کرده است و اگر فروش این اموال به اتباع خارجی صورت پذیرد حداکثر مجازات مقرر در قانون برای مرتکبین در نظر گرفته شده است. به‌موجب تبصره مذکور صرفاً خرید و فروش اموال تاریخی و فرهنگی مورد نظر قانونگذار بوده حال آنکه احصای این اموال از طریق هبه یا صلح از مصادیق این ماده نبوده مگر آنکه برای دادگاه محرز گردد که این امر از مصادیق مسامحه بوده که در آن صورت مشمول این ماده

شناسایی شده جرایم علیه میراث فرهنگی در سیاست کیفری ایران چیست؟» می‌توان از تخریب، سرقت، قاچاق و حفاری و کاوش در اموال تاریخی و فرهنگی به عنوان مهم‌ترین مصادیق شناسایی شده نام برد. ضمناً، سیاست کیفری، تدبیر صرف نیست و در کنار سایر تدابیر مثل متولی‌گری سازمان میراث فرهنگی، نقش‌آفرینی نموده و به ارباب فردی و جمعی در خصوص موضوع می‌پردازد؛ بنابراین، بدون نیاز به بزه‌دیده خاصی، قانونگذار کیفری ایران، جرایم علیه میراث فرهنگی را در قالب جرایم علیه آسایش عمومی دنبال می‌کند و سعی دارد که هیچ حالت و وضعیتی و هیچ فعل و ترک‌فعلی را که منجر به آسیب عامدانه و منفعت طلبانه به این ثروت ملی شود، از نظر مغفول ندارد. در واقع، این درک وجود دارد که در مقابله با جرایم این چنینی که ماهیت تهدید علیه منافع عمومی جامعه را دارد، سیاست کیفری صرف، کفایت نمی‌کند و می‌بایست، متوسل به حوزه گسترده‌تری به نام سیاست جنایی شد و همین توسل به سیاست جنایی اجرائی؛ یعنی متولی ساختن سازمان میراث فرهنگی نشانگر این درک است؛ البته همیشه جای بهتر شدن و بهتر کردن تدابیر و سنجیده‌تر و کاراتر کردن آنها وجود دارد؛ لیکن، مطالعات بیشتری برای یافتن ضعف‌ها و سپس اندیشیدن تدابیر رفع آنها لازم است. در حال حاضر، در خصوص سیاست کیفری صرف که موضوع این پژوهش است، می‌توان گفت که جرم‌انگاری‌ها و کیفرگذاری‌ها به‌جا و سیاست‌ها، سنجیده و کاربردی به نظر می‌رسد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله به‌صورت مشترک توسط نویسندگان انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

می‌گردد. از نگاه قانونگذار در قانون مدنی مطابق با ماده ۳۶۲ خرید عبارت است از تملک شیء بدون تصرفات مادی، از طرفی یکی از مصادیق تحقق خرید یا فروش کفایت می‌کند. در این بند از عبارت اشیای مکشوفه استفاده شده یعنی چه این اشیاء از طریق حفاری غیر مجاز حاصل شده باشد و چه از حفاری مجاز همچون حفاری برای چاه آب در هر دو صورت قانونگذار وفق همین بند خرید یا فروش آنها را جرم دانسته است (زیدی، ۱۳۹۰: ۸۳).

۴-۲-۲-عدم تحویل اموال تاریخی و فرهنگی حاصل از حفاری

در ماده ۵۶۲ از قانون مجازات اسلامی تصریح شده که اگر اموال تاریخی و فرهنگی که بر حسب تصادف به دست آمده باشد نسبت به تحویل آن اقدامی صورت نگیرد؛ مرتکب به ضبط اموال مکشوفه محکوم می‌گردد. در اینجا آنچه مورد نظر قانونگذار بوده ترک فعل و خودداری از تحویل اموال است، با توجه به تبصره ماده ۵۶۲ و قید عبارت اموال تاریخی و فرهنگی و با توجه به موضوع جرم که در این ماده اموال تاریخی و فرهنگی ناشی از حفاری غیر مجاز است، عمل و میزان خطرناکی این اعمال مدنظر قانونگذار بوده، چراکه کشفی تاریخی هرگاه بر حسب تصادف و ناشی از حفاری غیر مجاز باشد، مجازات ضبط اموال مدنظر قانونگذار بوده است. مثل کشفی که به‌واسطه حفر چاه صورت می‌گیرد که مستوجب حبس از سه ماه تا یک سال است. آنچه برای قانونگذار حائز اهمیت است و آن را شرط لازم تحقق جرم دانسته عدم تحویل شیء مطابق مقررات است اما لازم بود با عنایت به قانون سال ۱۳۴۷ مهلتی را نیز برای تحویل در اسرع وقت در نظر می‌گرفت که اعمال اصل پیشگیرانه در وقوع جرم نیز رعایت می‌شد (تاجیک، ۱۳۹۶: ۴۸).

نتیجه‌گیری

بررسی صورت گرفته نشان می‌دهد که خوشبختانه سیاست گذاران کشور ما، متوجه اهمیت جرایم علیه میراث فرهنگی بوده‌اند و مصادیق زیادی از این جرم را مورد جرم‌انگاری و کیفرانگاری به‌جا قرار داده‌اند. در این راستا، در پاسخ به سؤال ابتدایی تحقیق که عبارت است از اینکه «مهم‌ترین مصادیق

- فتاحی، سید محسن (۱۳۹۸). *مبانی فقهی جرم‌انگاری در حوزه مباحث شرعی با تطبیق بر میراث فرهنگی*. تهران: نگاه معاصر.

- کلانتری، کیومرث (۱۳۹۸). *تقریرات حقوق جزای اختصاصی*. گرگان: دانشگاه آزاد اسلامی.

- گلدوزیان، ایرج (۱۳۹۶). *حقوق جزای اختصاصی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- میرمحمدصادقی، حسین (۱۳۹۵). *حقوق کیفری اختصاصی، جرایم علیه اموال و مالکیت*. تهران: انتشارات میزان.

- نقدی نژاد، مجتبی، نارویی، اصغر (۱۳۸۹). *سیاست جنائی تقنینی ایران در جرایم علیه میراث فرهنگی-تاریخی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی*. تهران: انتشارات اندیشه عصر.

- نمکی، سروه (۱۳۹۶). «مطالعه تطبیقی جرایم علیه عدالت قضایی در ایران و اسناد بین‌المللی». *همایش بین‌المللی حقوق و فقه اسلامی*، تهران.

- نوروزی، پیمان (۱۳۹۵). *حقوق کیفری میراث فرهنگی: مطالعه تطبیقی اسناد بین‌المللی، فقه امامیه و حقوق کیفری ایران*. تهران: جنگل.

- وند، محمدیوسف و فرجی، حامد (۱۳۹۴). *بررسی جرایم مرتبط با آثار فرهنگی تاریخی از منظر فقه، و حقوق و اسناد بین‌المللی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: مؤسسه آموزش‌های عالی غیر دولتی-غیر انتفاعی.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

- اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۱). *حقوق جزای عمومی*. تهران: انتشارات میزان.

- اصلانی، حمیدرضا (۱۳۸۹). *حقوق مالکیت فکری*. تهران: انتشارات مجد.

- باقری، انصار و آناهید، فاطمه (۱۳۹۵). «بررسی سیاست جنایی ایران در خصوص جرایم علیه آثار فرهنگی». *دومین کنفرانس بین‌المللی حقوق و توسعه پایدار جامعه مدنی*. تهران.

- تاجیک، حسین (۱۳۹۶). *بررسی تطبیقی سیاست جنایی ایران با سیاست جنایی انگلیس در خصوص جرایم علیه آثار فرهنگی*. تهران: آذرفر.

- زیدی، آیدا (۱۳۹۰). *قاجاق اشیاء باستانی-فرهنگی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی*. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

- سیمبر، رضا و شمسی پور، زهرا (۱۳۹۳). *بررسی تطبیقی جرایم علیه آثار تاریخی و فرهنگی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی*. تهران: پایان نامه کارشناسی ارشد واحد بین‌المللی.

- شکر، رضا (۱۳۸۲). «سرقه آثار فرهنگی، تاریخی». *ماهنامه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۲۹.

- علوی، سید محمد تقی و یوسفی، حسین (۱۳۹۷). «اجرای زود هنگام تعهدات قراردادی در فقه، حقوق ایران و اسناد بین‌المللی». *مجله پژوهش حقوق خصوصی*، ۲۵.

- غنی کله لو، کیوان (۱۳۹۰). *میراث فرهنگی در نظام قانونگذاری کشورهای باستانی ایران، ایتالیا، ترکیه، سوریه، مصر و یونان*. تهران: انتشارات خرسندی.

- غمناک، محمدرضا (۱۳۸۷). *جرایم علیه میراث فرهنگی در کنوانسیون‌های بین‌المللی، حقوق ایران و انگلیس*. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.